

Hash som pædagogisk problem

– i ungdomsuddannelserne

Birgitte Simonsen

Hash som pædagogisk problem – i ungdomsuddannelserne

1. udgave, 1. oplag 2014
© Erhvervsskolernes Forlag 2014

Dtp: Dorthe Møller
Tryk: Clausen Grafisk
ISBN: 978-87-7082-452-1
Bestillingsnummer: 141001-1
Bogen er sat med ITC Legacy
Bogen er trykt på 115 g Silk

Alle rettigheder ifølge gældende lov om ophavsret forbeholdes. Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har en aftale om kopiering med Copydan Tekst & Node, og kun inden for aftalens rammer: højst 20 sider af en bog til samme hold/klasse pr. elev pr. undervisningsår.

Kopier skal tilføjes kildeangivelse: Forfatter, titel og forlag.
Se mere på www.copydan.dk

Erhvervsskolernes Forlag
Munkehatten 28
5220 Odense SØ
info@ef.dk
www.ef.dk
Tlf. +45 63 15 17 00
Fax +45 63 15 17 28

Forord

Forskningsprojektet Hash som pædagogisk problem – i ungdomsuddannelserne, som foreningen Forum100% har stået for i samarbejde med flere ungdomsuddannelsesinstitutioner, er et eksempel på, hvor udbytterigt det kan være for alle uddannelser at arbejde på tværs af uddannelsesområderne (erhvervsuddannelserne, de gymnasiale uddannelser, VUC's uddannelser og produktionskoler).

Forbrug af hash eksisterer hos unge inden for alle former for ungdomsuddannelser, hvilket kommer tydeligt frem i denne undersøgelse. Hash har indvirkning på den unges mulighed for læring og på fysisk og psykisk formåen. Hash kan således have stor betydning for frafaldet på de forskellige uddannelser og for, om udbyttet af uddannelsen bliver ringere end ellers.

Undersøgelsen bygger på interviews med elever, lærere og ledere fordelt geografisk og på forskellige uddannelsesområder og er altså ikke et forsøg på at finde eksakte tal frem om noget så komplekst som forbrug af hash. Ej heller har undersøgelsen haft intentioner om at komme frem til løsningen på problemerne. Vi er i Forum100% blot meget tilfredse med at medvirke til, at problemerne tages op og drøftes åbent, og at denne bog med mange interviews af involverede elever, lærere og ledere kan udgives samtidig med afholdelsen af en konference om emnet. Vi ser dette som et startskud og håber at få mulighed for at arbejde videre med problematikken.

Forum100% er et tværsektorielt og uafhængigt forum for ungdomsuddannelserne. Udgangspunkt for foreningen er, at det er et meget stort og alvorligt problem for samfundet og for den enkelte, at mange unge ikke får uddannelse, eller at de bliver marginaliserede på anden vis. I Forum100% deltager forskellige aktører inden for ungdomsuddannelserne samt forskere med viden om læring, unge og uddannelse. Foreningen sætter forskning, udvikling og debat i gang på tværs af de enkelte uddannelsesområder.

Ungdomsuddannelserne har behov for faglig og pædagogisk uafhængig og kvalificeret dokumentation i den offentlige debat. Foreningens idegrundlag bygger på, at der er brug for et tæt samarbejde og udveksling af viden mellem forskningen og de forskellige typer af uddannelsesinstitutioner

I alle vores projekter har vi deltagelse af skoler, der bidrager med viden, både via egentlig tilmelding til det enkelte projekt med meget aktiv dialog mellem forskere og relevante personer fra skolerne og via de konferencer, vi afholder som åbne for alle. I vores projekter vil eleven altid være i centrum, og den pædagogiske proces mellem lærerne/de voksne og eleverne er derfor kernen i alle vore undersøgelser. Vi ser det endvidere som en vigtig del i en udvikling af kompetencer (lærer/lederuddannelse).

Vi vil gerne sige stor tak til de skoler, der har bidraget økonomisk og aktivt med viden til denne undersøgelse, og en særlig tak skal gives til de elever og ansatte, der har brugt tid på at tale med os.

FORUM100%

Hash som pædagogisk problem

– i ungdomsuddannelserne

3

Om undersøgelsen og rapporten

Denne rapport er skrevet på grundlag af en systematisk landsdækkende undersøgelse af hash som et pædagogisk problem i ungdomsuddannelserne. Undersøgelsen er gennemført i løbet af 2013. I alt besøgte 17 gymnasiale uddannelser, erhvervsuddannelser, produktionsskoleuddannelser samt uddannelser på VUC: HF/AVU, og der blev gennemført grundige interviews med ledere, lærere, vejledere, coaches og elever. Desuden blev der efter ¾ år gennemført opfølgende telefoninterviews med nøglepersoner fra de enkelte skoler.

Undersøgelsens formål har først og fremmest været at indsamle øget viden om og forståelse af de unges brug af hash med henblik på at bidrage til at skabe forudsætninger for udvikling af nogle forholdsregler og fremgangsmåder, der kan hjælpe lærere, vejledere og ledere til at forholde sig mere hensigtsmæssigt i forhold til de unge i denne forbindelse. Samtidig kan undersøgelsen medvirke til at danne bro mellem den eksisterende sundheds- og rusmiddelforskning, hvor der ligger mange data og erfaringer på området, og den pædagogiske forskning, som ikke har haft

tradition for at beskæftige sig ret meget med dette område. Det er vigtigt at begrænse brugen af hash blandt unge, fordi hash er en alvorlig hæmsko for læring. De forskellige skadevirkninger af hashbrug hos unge mennesker er veldokumenterede og skal ikke yderligere i fokus her.

Det må understreges, at der er tale om en kvalitativ pilotundersøgelse, der ikke har tilsigtet at fastslå i detaljer, hvor meget hash der ryges, og hvad der skal gøres, hvis man vil dæmme op for noget, men derimod at give en bred beskrivelse med realistisk information om, hvad der egentlig finder sted på dette felt inden for ungdomsuddannelsernes område, og dermed at lægge op til en mere velinformeret diskussion om holdninger og forholdsregler. I stedet for eksakte tal er der således i rapporten medtaget en ret stor mængde citater, som dels kan illustrere, hvordan de forskellige involverede oplever situationen, og dels tjene som en kvalitativ dokumentation.

Der er tale om et område, som næsten alle, der har forbindelse med ungdomsuddannelserne, kender til, men kun meget få ved, hvad de skal gøre ved. Dette forhold hænger nært sammen med det vanskelige forhold, at besiddelse og brug af hash formelt er ulovligt, men alligevel er noget, der i betydeligt omfang bliver accepteret og tolereret, så der reelt er tale om en gråzone uden faste retningslinjer. Og dette forhold er også uundgåeligt kommet til at sætte sit præg på undersøgelsen og rapporten, fordi det velkendte dilemma mellem videnskabelig dokumentation og anonymitet bliver voldsomt forstærket, når der er tale om formelt ulovlige forhold. Denne lille rapport er således på den ene side forskningsbaseret, men kilderne er fortrolige og kan hverken opspores eller efterprøves.

Undersøgelsen er gennemført for foreningen Forum 100% – www.forum100.dk – af Birgitte Simonsen, som er professor i ungdomsforskning, har været leder af Center for Ungdomsforskning i mere end ti år og nu er uafhængig pædagogisk forsker og konsulent i firmaet Simonsen & Illeris – www.simil.dk. Rapporten er en udvidet udgave af en artikel, der har været offentliggjort i antologien Læring i Konkurrencesamfundet, redigeret af Knud Illeris, Samfundslitteratur 2014.

Nogle hovedresultater

Selv om det ikke har været undersøgelsens formål at nå frem til eksakte resultater, har den afdækket en række væsentlige forhold, som kan opsummeres i følgende hovedpunkter:

Det kan anslås, at 5-10 % af danske unge ryger hash i et omfang, der reducerer deres uddannelsesmuligheder og -resultater. På en del uddannelsessteder er andelen betydeligt større.

I almindelighed anslår man inden for ungdomsuddannelserne, at i omkring halvdelen af de tilfælde, hvor en elev falder fra eller bortvises, er hashrygning en medvirkende og ofte udslagsgivende årsag.

Det ligger i forlængelse heraf, at den officielle målsætning om, at 95 % skal gennemføre en ungdomsuddannelse, ikke vil kunne indfries uden en betydelig indsats på dette område.

Selv om tallene er behæftet med stor usikkerhed, er det klart, at danske unge med hensyn til hashrygning inden for Europa hører til dem, der begynder tidligst og ryger mest.

I modsætning til andre frafaldsfaktorer er hashrygningen ikke direkte forårsaget af eller relateret til uddannelserne, men er alligevel en vigtig faktor på området, som kun sjældent tages i betragtning.

Hash findes overalt i samfundet. I relation til ungdomsuddannelserne kan man købe hash på eller i nærheden af hver eneste skole, og der findes hashbrugere og hashmisbrugere i stort set hver eneste klasse i hele landet og på tværs af de forskellige uddannelser.

Generelt er situationen den, at stort set alle unge i 6. klasse tager afstand fra hash og andre rusmidler – de har ingen planer om at begynde på sådan noget. Men få år efter er der sket et stort holdningskred på dette område.

En udbredt myte blandt de yngste rygere er, at de har styr på det. Efterfølgende kommer typisk en erkendelsesfase, hvor man langsomt indser, at der er opstået en afhængighed. De helt unge afprøver hashen, de lidt ældre er mere forskrækkede.

Inden for ungdomsuddannelserne kender alle helt umiddelbart til hashproblemet. Man ved godt, at der ryges hash, man ved stort set, hvem der gør det, og hvor og hvornår det finder sted. Men det er meget forskelligt, hvordan det tackles. Man ved også, at for en del af dem, der falder fra eller bortvises på grund af fravær, har et stort forbrug af hash været en medvirkende årsag.

Alle skoler har et regelsæt, der forbyder brug af euforiserende stoffer, men der er meget store forskelle på, hvordan hashrygning reelt håndteres. Nogle skoler har kontrolforanstaltninger, nul-tolerance og automatisk bortvisning. Andre indtager en rådgivende holdning, vil ikke skubbe de sårbare ud og forsøger at tilbyde hjælp. Ingen kan påberåbe sig at have den rigtige løsning.

De to nævnte måder at forholde sig til hash på er yderpoler. På det store flertal af ungdomsuddannelserne er hashmisbrug ikke noget, der snakkes ret meget om.

Samtidig er de ansattes kendskab til hashproblematikken, hvad der sker, og hvordan man kan forholde sig til det, meget uensartet og i mange tilfælde både mangelfuld og misvisende.

De unge fortæller selv, at hash kan købes alle vegne. Alle ved, hvor de skal henvende sig, der er altid hash at få ved sociale sammenkomster og altid også nogle, der ryger.

Uddannelsesinstitutioner, der har taget hashproblemet op, eller hvor elever har talt åbent om deres hashforbrug, oplever ofte en stigmatisering i retning af et negativt omdømme, eventuelt negativ avisomtale samt mere eller mindre direkte henstillinger om at gå stille med dørene.

Der lægges i Danmark i meget højere grad end i andre lande op til, at den enkelte skal og bør kunne forvalte sit forhold til rusmidler fornuftigt – det vil sige ikke være puritansk eller en kedelig person, men på den anden side have fuld kontrol over forbruget, så det ikke bliver til et misbrug.

Den hash, der kan købes i dag, har sædvanligvis et betydeligt større indhold af THC (det aktive stof i cannabis) end den hash, som forældregenerationen har haft adgang til i deres ungdom.

For de unge selv er det vanskeligste at håndtere den tvetydighed, de generelt står over for på dette område. Hash er forbudt, men ryges alligevel alle vegne. Og hash kan være både fornøjeligt og skadeligt og endda begge dele på en gang. Særligt problematisk er den glorificerende holdning i retning af, at hashrygning er noget progressivt og livsbekræftende.

Set i en større sammenhæng indgår spørgsmålet om hashrygning som et ret vigtigt element i de unges identitetsudvikling. Der findes i dag et uomgængeligt krav om, at man skal udvikle sin helt egen identitet, man skal selv finde ud af, hvem man vil være, hvordan man kan blive det og tage ansvar for det. Betydningen af spørgsmålet om hash kan kun forstås fuldt ud i dette perspektiv.

Projekterfaringer

Denne rapport handler om unge og hashrygning, men kommer dermed også til at handle om det danske samfunds ambivalente forhold til det at bruge rusmidler. Hovedsigtet med rapporten er ikke at få slået fast i detaljer, hvor meget hash der ryges, og hvad der skal og kan gøres, hvis man vil dæmme op for noget, men derimod at give en realistisk information om, hvad der egentlig finder sted på dette felt inden for skole- og uddannelsesområdet, og dermed at lægge op til en mere velinformeret diskussion om holdninger og forholdsregler over for unges brug og misbrug af hash og andre cannabisholdige stoffer som fx marihuana og skunk.

Et felt, hvor Danmark topper statistikkerne

Danske unge har ligesom danske voksne et relativt stort forbrug af alle former for rusmidler. Hvad enten det drejer sig om alkohol eller illegale stoffer, viser statistikkerne, at danske unge er blandt dem i Europa, der begynder tidligst, drikker mest og ryger mest hash (Sundhedsstyrelsen 2012, EMCDDA 2013). Men tallene er behæftet med stor usikkerhed, for misbrug er svært at få afdækket.

Overordnet set drejer det sig om, at der i Danmark er den grundlæggende holdning, at der helst ikke skal reguleres med forbud fra statens side, ja knap nok fra skolernes side.

Der lægges i meget højere grad end i andre lande op til, at den enkelte skal og bør kunne forvalte sit forhold til rusmidler fornuftigt – det vil sige ikke være puritansk eller ”kedelig”, men på den anden side have fuld kontrol over forbruget, så det ikke bliver til et misbrug.

”Hash ligger som en ting, man bruger ligesom vand. For ti år siden indrømmede man det, det var noget særligt. Nu er det blevet tabu, men samtidig hverdagsliggjort. Det er så meget en del af overlevelsesstrategien. Der er stor tvivl i lærergruppen om, hvad man skal gøre, når man støder på hash. Jeg så nogen med en klump forleden dag. Jeg veg tilbage for konfrontationen – uoverskueligt, hvad det ville have hjulpet. Vi har aldrig bortvist nogen på grund af på grund af hash, men klart nok på grund af fravær, som kan være hashrelateret.”
Studievejleder, HF og AVU.

9

”Vi vil ikke arbejde med forbud – de unge skal selv beslutte sig. Vi skal kunne spotte det – vi skal vide, hvad vi vil gøre – ikke pege fingre.”
Ledende medarbejder, VUC

Det er en meget svær opgave at stille unge mennesker over for, men det lykkes heldigvis for de fleste at løse den. Alligevel er der en alt for stor andel, der kommer ud i et misbrug, som de enten må bruge år på at kæmpe sig ud af eller, for nogles vedkommende, aldrig kommer ud af. Det drejer sig både om alkohol og hash og i mindre omfang også andre stoffer, og det er meget almindeligt, at et misbrug på et enkelt område efterhånden fører over i et blandingemisbrug (www.misbrugsportalen.dk).

Hashmisbrug er anderledes end alkoholmisbrug

Med hensyn til alkoholforbrug har vi i Danmark en meget lang kulturel historie. Alle kender virkningerne, og det er noget, så at sige alle voksne har erfaringer med og kan snakke med deres unge om, hvis de vil. Antallet af ganske unge med alvorlige alkoholproblemer er steget betragteligt i de seneste år. Allerede i folkeskolens ældste klasser kan kammeraterne som regel udpege nogle stykker, som de

ved drikker for meget, og de ved også, at de sandsynligvis bliver alkoholikere. Dette er svært at tage hånd om, fordi drukulturen er så omfattende, men der er dog i det mindste en mulighed for at tale om det. Der er opgørelser over, hvilke grupper af unge der er særligt udsatte, og der er masser af muligheder for rådgivning og kampagner, fx fra Sundhedsstyrelsen. Problemet er stort, og det er ulykkesfrekvensen også, men det er ikke ukendt eller uomtalt. De fleste skoler har en alkoholpolitik.

Et forhold, der afgørende adskiller Danmark fra andre lande på dette område, er, at vi grundlæggende accepterer, at unge drikker meget. Det er jo noget, vi opfatter som fornøjeligt. Vi voksne gør det også, og vi betragter det fra en meget tidlig alder som de unges eget ansvar. Forældre er ofte mere bange for, at deres børn skal blive holdt uden for kammeratskabet, end for, at de skal drikke for meget. Situationen er velbelyst, der er jævnligt tv-udsendelser, som viser meget fulde unge, eller udsendelser om, hvad der sker, når man drikker alkohol, og hvor skadeligt det er. Der er også oplysninger og viden om, hvor mange voksne der har alkoholproblemer, og hvor hårdt det rammer. Men alligevel er holdningen og stemningen omkring alkohol helt overvejende positiv. Der skal snarere gode forklaringer til, hvis man ikke drikker alkohol, for det hører med i mange former for socialt samvær, og unge lærer at drikke sammen med de voksne.

På visse områder er der inden for de seneste årtier sket en vis regulering omkring brug af alkohol. Der drikkes ikke mindre, men det er mindre acceptabelt at drikke på arbejdspladserne, og der drikkes også mindre i skoletiden. På ungdomsuddannelserne reguleres og forbydes alkohol i højere grad. For eksempel tolererer man ikke længere, at 18 års fødselsdage fejres før og i skoletiden, og der snakkes mere om, at det ikke er så godt at drikke for meget. Dette betyder bestemt ikke, at der ikke drikkes i fritiden – der drikkes rigtig meget, og det accepteres som en del af det at være

ung. Tømmermænd opfattes ofte af de unge som noget, man kan prale med, men det er bestemt ikke smart at være alkoholiker eller bare i nærheden af en afhængighed.

De unge skal således ligesom med så meget andet lære at finde deres helt individuelle balance i forhold til et alkoholforbrug, der passer til de sociale normer, men ikke må udvikle sig til et fysisk eller psykisk skadeligt alkoholmisbrug. Der må gerne være lejlighedsvis kontroltab, det giver gode historier, men et mere omfattende kontroltab er dybt stigmatiserende – kontroltabet skal være under kontrol. Det forventes, at man i løbet af ganske få år lærer at administrere, hvordan man kan være en person, der kan drikke og være munter ved festlige lejligheder og samtidig målrettet i hverdagslivet og ikke mindst i uddannelsessystemet. Og det forventes, at de unge gennemfører dette gennem deres egen indre kontrol og i overensstemmelse med ydre forbud og restriktioner.

Set i en lidt større sammenhæng er der her tale om et ret vigtigt element i kravet til de unges identitetsudvikling. Man skal udvikle sin helt egen identitet, man skal selv finde ud af, hvem man vil være, og hvordan man kan blive det. Det er det overordnede kulturelle krav til unge i dag. Enhver er sin egen lykkes smed, og man har selv ansvaret for at navigere i et samfund, der tilsyneladende har grænseløse muligheder, selv om de ikke altid er tilgængelige for alle (Illeris mfl. 2009). Også på alkoholområdet er det lettere at finde sin balance, hvis ens forældre har styr på det.

Hash – det skjulte problem

Samtidig skal de unge også lære at forholde sig til hash, og det er helt anderledes. Hash findes også overalt i samfundet. Inden for ungdomsuddannelserne kan man købe hash på eller i nærheden af hver eneste skole, og der findes hashbrugere og hashmisbrugere i stort set hver eneste klasse i hele landet og på tværs af de forskellige uddannelser.

”Mange, vi smider ud, har et (hash)misbrug. En tredjedel i en klasse er klare rygere – og flere blandt dem, der falder fra.”
Studievejleder,
gymnasial uddannelse

”Mellem en tredjedel og en fjerdedel af en klasse har et forbrug. Tre fjerdedele af dem, der meldes ud, har et hashmisbrug.”

Coach, EUD

”Vi er mange, der ryger hver dag på skolen. Vi er 1.000 elever, der er nok 100, der ryger hver dag. Det er mest drenge, der ryger, det er ikke tiltrækkende, når piger ryger.”

Gymnasial dreng, 20 år

Men besiddelse af hash er forbudt, så der tales ikke så meget om det i offentligheden, og vi ved som samfund og offentlighed ikke nær så meget om hashforbruget og -misbruget – selv om hash netop i forhold til uddannelserne er et betydeligt større problem end alkohol.

”Alle kursister følges meget nøje. Alle har en tutor, en vejleder og en fra ledelsen. Hver eneste kursist følges. Det er op imod halvdelen i en klasse, der kan være problemer med. Hash er det største enkeltproblem. Vejlederne har mange samtaler om hash med elever. Der tales om hashmisbrug også i det åbne rum, men der tales ikke meget om det. Vi ville gerne have, man lavede en undersøgelse blandt de unge, vi ville gerne vide, hvor meget de egentlig ryger. Politikken er, at hash er forbudt, og det er bortvisningsgrund, men når det er sagt, så tager vi os af det – vi har mange misbrugere, og vi har kontakt med misbrugscenteret, som vi bruger aktivt. Misbrugere kan godt blive på skolen, men de skal i behandling.”

Studievejleder, gymnasial uddannelse

Generelt er situationen den, at stort set alle unge i 6. klasse tager afstand til hash og andre rusmidler – de har ingen planer om at begynde på sådan noget. Men alligevel viser danske og internationale undersøgelser, at der få år efter er sket et stort holdnings-skred (Sundhedsstyrelsen og Kræftens Bekæmpelse 2009, Järvinen og Demant 2011). Allerede tidligt i puberteten ændres de unges normer og forventninger i retning mod nysgerrighed og interesse – man skal da i det mindste afprøve, hvad det er, og hvordan det opleves.

Helt tilbage i 1953 kunne den amerikanske sociolog Howard Becker i en nu klassisk artikel konstatere, at der i den tidlige ungdomsfase typisk sker en social læring, der faciliterer denne holdningsændring gennem en subkulturel legitimation, som kan føre over i et misbrug (Becker 1953). Men forskningen i disse forhold har været begrænset, og samtidig har der, i hvert fald i Danmark, været en ret udbredt og generel kulturel legitimering. De unge har næsten kun mødt voksne, der på ingen måde har taget afstand fra hash, men snarere har sagt noget uldent og uforpligtende om, at det er de unges eget valg og ansvar (Pedersen 2009, Holm 2012).

13

”De unge ved godt, at det er farligt, men de tror ikke rigtig på det. For nogle år siden havde vi Psykiatrifonden ude at informere. Kampagnerne er for bløde og ukonkrete. Farerne bliver nedgjort – de officielle tal er for svage, de unge skyder argumenterne ned. De siger de nyder hash, ikke misbruger. Jeg savner redskaber, bøger, pjecer. Noget, der ikke lige bliver væk.”
Lærer, produktionsskole

”Jeg observerer personer, der ryger dagligt eller flere gange om ugen. Kan lugte det rundt omkring i dagligdagen. Vi gør ikke noget aktivt, jeg har ikke været ansat så længe, det er ikke noget, jeg er forberedt på.”
Lærer, EUD

Dette har typisk ført over i nogle sociale læreprocesser, hvor igennem de unge har lært at ryge på den rigtige måde, at opleve og værdsætte påvirkningen og at skaffe sig hash i det omfang, de har haft lyst til det. Afgørende for karakteren af et eventuelt fortsat forbrug har ifølge Becker været den enkelte unges evne til at legitimere forbruget over for sig selv, om det har været i overensstemmelse med de personlige moralske opfattelser, livsperspektiver og uddannelsesmæssige ambitioner (Becker 1953).

”Alkohol er meget farligere. Det passer ikke, at man bliver afhængig af hash. Jeg kan godt opleve, at mine tanker bliver inde i hovedet, når jeg har roget. I min kreds siger vi: Alt med måde. Folk passer stort set deres skole, nogen har større tolerance end andre. Nogen kan måske ikke søge jobs, men kun holde fri – de bliver måske lidt initiativløse. Vi bliver måske lidt dovne. Til næste år finder jeg måske fuldtidsarbejde på en cafe – jeg vil bygge mit eget studie, drømmene skal realiseres.”

Frafalden gymnasial dreng, 19 år

”Misbrugscenteret vil ikke spille med, kun sommetider. De har en ide om kontrolleret brug – de var ikke interesseret i samarbejde. Vi har haft en elev, hvor vi ville tage urinprøver, men lægen ville ikke medvirke. Til sidst fik vi taget urinprøver – drengen ville gerne.”

Coach, EUD

I denne forbindelse har den ovenfor skitserede særlige danske tolerance i forhold til unges alkoholforbrug formodentlig været medvirkende til, at den subkulturelle legitimation af hashrygning synes at være gået videre i Danmark end i andre tilsvarende lande.

”Jeg har nogle råd til de voksne: Gør problemet mere realistisk, rum problemet, lærerne skal hjælpe eleverne med at prioritere. For eksempel fortælle de unge, at de ikke skal ryge inden en aflevering – arbejd sammen med dem om, hvordan man kan klare skolen samtidig med at ryge hash – det hjælper ikke at vende ryggen til problemet. Man kan lære at styre det.”

Gymnasial dreng, 19 år

Der kan i denne forbindelse peges på tre legitimeringsteknikker i den danske subkultur på området, der er ret forskellige, men som alligevel hos den enkelte godt kan indgå i et legitimerende samspil (Parker mfl. 1998, 2002):

Normalisering drejer sig om, at et rekreativt hashforbrug i relevante kulturelle medier som tv, film, stand up, ungdomsmagasiner og musik fremstilles som normalt. Derigennem fremmes en "kulturel tilpasning", der kan være befordrende for overgangen fra en negativ eller skeptisk holdning til en mere positiv og accepterende indstilling (se også Järvinen og Demant 2011).

Neutralisering har karakter af en risikovurdering. På den ene side er hashrygning måske nok afvigende adfærd, der kan medføre en uønsket stigmatisering, men på den anden side er risikoen ikke så stor, for der er jo mange voksne, der ryger hash og alligevel klarer sig udmærket med hensyn til karriere, familie osv.

Glorificering går ud på, at hashforbruget forbindes positivt med noget grønt, økologisk, tolerant, venstreorienteret, kærligt, en sofistikeret musiksmag, en herlig subkultur eller lignende. På den måde kan hashrygning blive noget, der er uundgåeligt, nødvendigt, godt og i hvert fald ikke skadeligt.

"Jeg har fået nok af skræmmekampagner på de forskellige skoler, jeg har gået på. Dem, der oplyser, har ikke haft nogen erfaringer med det. De ser ikke det kreative og afslappende ved det – ligesom en øl. Hvis de havde erfaringer, ville de ikke advare."

*Frafalden gymnasial dreng,
nu produktionsskole, 19 år*

"Jeg synes, at det med at ryge pot og hash bliver mere og mere afslappet, det bliver mere acceptabelt, for mit eget vedkommende går jeg efter de gode oplevelser, jeg vil ikke sumpe helt ud, jeg ryger, fordi det er hyggeligt, alle mine venner ryger."

Gymnasial dreng, 19 år

"I dag kræver det et fravalg ikke at ryge hash – det er så almindeligt."

Lærer, produktionsskole

15

"Jeg kender alle konsekvenserne af hash – det skræmmer mig ikke, jeg synes, de er milde – jeg ryger for ca. 100 kroner om dagen – ikke mere."

*Frafalden gymnasial dreng,
nu produktionsskole, 20 år*

"Det er de mest spændende mennesker, der ryger – dem, der ikke jager popularitet og ikke er så materialistiske."

Gymnasial dreng, 19 år

”Jeg ryger mest pot og skunk – det er mere naturligt – det brune ved man ikke, hvad er. Det grønne er bedre – løsner på en bedre måde. Jeg ryger dagligt – chiller på skolen, jeg ryger også i spisefrikvartererne. Jeg kommer ned på jorden – det er lækert afslappende. Jeg har hørt foredrag om hash, det er en skræmmekampagne. Og fy fy – skamme gider jeg ikke. Det bliver grebet helt forkert an. Der er mange flere, der dør af alkohol, end folk, der får hashpsykoser. Vi har haft oplæg på skolen – folk blev irriterede. Hvis det fortsætter som nu, hvor jeg er en glad dreng, så vil jeg fortsætte med at ryge – hvis jeg var depri, ville jeg ikke ryge. Jeg vil arbejde med noget, der gør mig glad og stolt. Musik, lyd og film. Jeg vil gerne i praktik i et studie, jeg ved godt, det er lidt svært, men jeg vil helt sikkert finde ud af noget.”

Produktionsskoledeleg, 18 år

Hashkonsulent Søren Holm sammenfatter i sin masterafhandling virkningerne af disse legitimeringsteknikker på den måde, at hashkultur forstås som et fællesskab med det formål at løse kollektive problemstillinger, og der er tale om en relativt stabil, overordnet og verdensomspændende kultur eller bevægelse, som mange voksne i Danmark er med på. I længden bliver det således glorificeringen, der fungerer som den mest afgørende legitimeringsteknik (Holm 2012).

Men uanset hvordan hashrygningen legitimeres, er det en kendsgerning, at når man først er begyndt, er det svært at holde op, og for mange fører det næsten umærkeligt over i en afhængighed, som man har svært ved at erkende. Man beslutter sig ikke for at blive hashmisbruger, men det sker gradvist og mere eller mindre ubevidst i løbet af en periode på et års tid eller to. Og det bliver meget let til et misbrug, for rygningen skal være meget kontrolleret for ikke at indvirke negativt på læring og hukommelse og dermed på udbyttet og det formelle resultat af uddannelsesforløbet.

”Jeg ryger meget – kun pot og skunk, fordi jeg vil gerne fungere. Jeg har før røget hash. Startede på hash mellem 7. og 8. klasse på privatskolen, men ikke hver eneste dag. Pot og skunk er både ven og fjende. Det stjæler ens tid, men man falder ind i sin egen verden. Når man ryger, får man måske nogle ideer, men man gennemfører dem ikke. Jeg er nok lidt afhængig, men pot og skunk virker stadig for mig. Jeg har svært ved at sove før kl. 2 – jeg kan ikke vågne, kommer mest først kl. 10 på skolen. Aldrig til morgenmaden. Jeg vil helst ikke ryge om morgenen, men det kan være tiltrængt. Jeg køber kun for 50 kroner ad gangen, jeg vil helst ikke ryge mere om dagen.”

*Frafalden gymnasial dreng,
nu produktionsskole, 20 år.*

I denne forbindelse er det vigtigt at være opmærksom på, at den hash, der kan købes og ryges i dag, sædvanligvis har et betydeligt større indhold af THC (det aktive stof i cannabis) og dermed stærkere virkninger end den hash, som mange af den nuværende forældregeneration har haft adgang til i deres ungdom, fortrinsvis fordi hashdyrkingen er blevet mere systematisk og forædlet, og udvindingen er effektiviseret.

Hash i ungdomsuddannelserne

I forbindelse med mine besøg og interview på ungdomsuddannelserne har det vist sig, at de to mest fundamentale forhold nok er for det første, at alle helt umiddelbart kender til hashproblemet, og for det andet, at det er meget forskelligt, hvordan det takles. Der foreligger overalt en tavs viden: Man ved godt, at der ryges hash, man ved stort set, hvem der gør det, og hvor og hvornår det finder sted.

Og man ved også, at for en del af dem, der falder fra eller bortvises på grund af fravær, har et stort forbrug af hash været en underliggende årsag.

”Jeg synes, det er et stort problem med al det hash. Jeg kan mærke, det er gået ud over min korttidshukommelse, og jeg tænker over, om det måske ville have været meget bedre, hvis jeg aldrig havde røget – hvad er jeg gået glip af – bliver det værre – har jeg skadet mig selv. Når lærerne ser nogle trætte elever med meget fravær, ser de det som disrespect for deres fag og indsats i stedet for at adressere hashproblemet. Det er en dårlig spiral, så kommer hashrygeren endnu mindre i skole. Hash er tabuiseret og ikke accepteret – ledelsen ser bort fra det – fortier det. Hvis det endelig bliver adresseret, er det med henvisning til en psykiater, der kan give nogle piller, ikke engang en psykolog. Det er meget forfærdeligt og forkert. Hashrygeren gøres til en meget syg person – der er ingen effekt af det, fordi det stigmatiserer.”

*Gennemført gymnasial uddannelse,
dreng, 19 år*

”Der står nogle borde/bænke nede ved tykningen, og når skolen slutter, møder jeg en gruppe elever dernede, knokkelskæve. Skal jeg så smide dem ud måske? Nej, jeg skal gøre noget.”

Leder, produktionsskole

”Ved martsfesten har vi professionelle vagter, som visiterer 20 tilfældigt valgte for stoffer, alkohol og våben. Før stod de og røg i rygeskuret, nu står de i en tunnel. De kender de brune bude. Kantinen lukker kl. 18. men så har vi parken, som er en græsplæne foran et butikscenter. Der fortsætter man, og der kan du få alt muligt. Der sælges hash på de mange store parkeringspladser, som skolen er omgivet af. Det er svært at lave oplysning m.m., som ikke er fordømmende – det gælder ikke kun hashrygning.”

Lærer, gymnasial uddannelse

Men dette tematiseres kun sjældent, og man tager hellere fat på alt muligt andet. I almindelighed anslår man ude på skolerne, at i omkring halvdelen af de tilfælde, hvor en elev falder fra eller bortvises, er hashrygning en medvirkende og ofte udslagsgivende årsag.

”Jeg har taget folk i at ryge oppe i boligkomplekserne (uden for skolen, BS). Man kan mærke lige efter pausen, at de har røget, så er der lidt mere knald på – men så falder de sammen igen. Vi har vagtværn, der kommer uanmeldt og holder øje med alt muligt. Vi bor et sted med bander.”

Lærer, EUD

”Under en temaugle blev tre elever taget i at ryge hash i skoletiden i noget have, der hører til skolen. De fik det røde kort. Hvis det skete igen, så var det ud. Der blev sendt brev til forældrene om, at næste gang ville de blive bortvist. To af forældreparrene syntes, at skolen overreagerede, og mente, at drengene kunne styre det. Eleverne måtte godt ryge derhjemme. Det er en svær ting, om skolen skal være opdragende. Til en fest blev en elev taget med peberspray og pot. Han havde fået begge dele med af sin mor. Vi kropsvisiterer stikprøvevis til festerne. Der er hyret professionelle vagter, der kontrollerer også adgangskort, og fjerner knive, sprut og stoffer. Vi synes på skolen, at det er lærernes opgave også at tage fat på det her – det er en samfundsopgave, og vi er en del af samfundet. Vi er alle enige om, at der skal sættes grænser – men hvem skal gøre det – kan alt ske frivilligt?”

Lærer/vejleder, gymnasial uddannelse

Et andet ret udbredt forhold er, at skoler, der har taget hashproblemet op, eller hvor elever har talt åbent om deres hashforbrug, har oplevet en stigmatisering i retning af et negativt omdømme, eventuelt negativ avisomtale samt mere eller mindre direkte henstillinger om at gå stille med dørene, hvilket nogle steder har ført til forbud mod at snakke mere om det, i hvert fald udadtil.

Det er en forståelig reaktion, men naturligvis ikke noget, der hjælper eller støtter de unge hashrygere, og det er stærkt medvirkende til, at der er meget lidt offentlighed omkring hele hashproblematikken.

”Der sker en masse, de har sat alt muligt i gang, ledelsen er med på det, men ser gerne, at det foregår diskret. Ledelsen lægger lidt låg på det hele. Men der sker noget: Studievejlederne har været på kursus en dag på det lokale misbrugscenter. Det drejede sig om redskaber til indslusningssamtalerne – vi overvejer at screene alle, der starter.”
Studievejleder, gymnasial uddannelse

Kun enkelte steder har man taget åbent og direkte fat på at gøre noget ved det, og dette er altså heller ikke uproblematisk for en skole at gøre.

På nogle skoler er hash så hverdagsgjort, at der ikke tales meget om det. Næsten alle ved, at det er der, men lever med det som et skjult problem.

Samtidig er de ansattes kendskab til hashproblematikken, hvad der sker, og hvordan man kan forholde sig som lærer, vejleder eller skoleleder, meget uensartet og i mange tilfælde både mangelfuld og misvisende. Stort set alle, der har kontakt med de unge og ungdomsuddannelserne, støder på hashmisbrug som noget, man

”Hvis vi tager det op, er det det samme som at sige, at vi har et problem. Ledelsen er ikke henrykt. Nogle lærere havde spottet en dreng, der røg hash. Så ringede jeg til mor'en – hun syntes, det var ok, det var en speciel dreng, hun havde, og han kunne klare det.”

Studievejleder,
gymnasial uddannelse

”Vi havde en situation med en dreng, der var åben om det. Det blev en bombe for ham, han blev stigmatiseret, det var som om, han havde sagt, at han havde aids. Han var jo ikke farlig – det var synd for ham. Jeg havde opfordret ham til at være åben – det er et væsentligt dilemma, jeg har tit grublet over det.”

Studievejleder, gymnasial uddannelse

”Det er meget nemt at købe hash – man ringer og så kommer der nogen med det i løbet af ti minutter. Budene har et udvalg med. Der ligger klubber alle vegne – det er meget dyrt der, men man kan købe lidt ad gangen. Jeg har ti forskellige, jeg kan ringe til.”

EUD-dreng, 21 år

må forholde sig til. Der findes dog lærere, som aldrig opdager, at det blandt andet var det, der gik galt for nogle elever, fordi de simpelthen ikke får øje på det. Og generelt er både viden, interesse, holdninger og engagement meget forskelligartede, og der er et meget bredt spektrum af måder at forholde sig til hashproblematikken på. Ingen kan påberåbe sig at have den rigtige løsning.

De unge fortæller selv, at hash kan købes alle vegne. Der er ingen, der ikke ved, hvor de skal henvende sig, der er altid hash at få et eller andet sted ved de sociale sammenkomster og altid også nogle, der ryger. Det er nemt at købe hash overalt i Danmark, næsten lige så nemt som at købe alkohol og cigaretter.

Det er en del af den måde, vi forvalter den slags forhold på i Danmark. Men samtidig er hash jo forbudt, og det giver en ekstra indviklet situation for oplysningsarbejdet. Blandt andet derfor er niveauet for de unges viden og erfaringer på området også meget uensartet.

På landets forskellige ungdomsuddannelser (erhvervsuddannelser, de gymnasiale uddannelser, VUC og produktionsskoler) kan man finde alle mulige grader af opmærksomhed og sanktioner eller seen gennem fingre med hashrygningen. Nogle institutioner praktiserer nultolerance og bortviser øjeblikkeligt unge, der træffes med hash, og der arbejdes også med kontrol i form af urinprøver, visiteringer og politianmeldelser.

”Der er ikke nogen tilbud om behandling af hashmisbrug til unge under 18. Politikerne er rystede over, at de findes, og at der er ikke nok tilbud til dem over 18. Men rigtig mange er begyndt i alderen mellem 12 og 15. Vi har forsøgt med forbud, pisseprøver og hele svineriet – det dur ikke. Nu har vi fjernet alt det med nultolerancen fra pjecerne – altså at hash er forbudt. Vi synes, hash skal ud, men frivilligt, ellers forsvinder eleverne bare igen. Vi har en positiv effekt af den ændrede tilgang.”

Leder, produktionsskole

På andre institutioner ønsker man ikke at skubbe de sårbare unge ud og arbejder derfor ud fra en rådgivende og støttende holdning, hvor unge, der ønsker det, kan få hjælp mod deres misbrug

Disse to måder at forholde sig til hash på er yderpoler. Mange forsøger at praktisere begge dele samtidigt eller at finde forskellige mellempositioner.

”Vi kører to hashgrupper i et hashprojekt. Her sidder vi med unge, der ryger meget hash. De kan selv melde sig, men vi prik-ker dem også. De fleste unge vil gerne med, men der er også nogen, der slet ikke vil. Vi giver dem et valg: Enten kommer de i hashgruppen, eller også holder de op. Det er satspuljefinansieret – det er godt at have dem i skoleregj. Vi har otte til ti elever i hver gruppe, vi mødes i alt ti gange.”

Coach, EUD

”Hash er fortsat et problem, men vi gør ikke noget konkret. Vi er opmærksomme og ville gerne gøre noget. Vi synes, det er vores opgave, men hvad skal vi gøre i en travl hverdag. Vi er helt overbevist om, at mange af dem, der ikke kommer om morgenen, nok blandt andre er rygerne.”

Vejleder,
gymnasial uddannelse

”Lige nu har jeg tre bortvisningstruede drenge med italesat hashbrug. De har koncentrationsbesvær og manglende motivation. Nu er de henvist til coachen, og her fortæller de, at de spiller computer derudad, og de sidder og græder lige så stille. Det kan være svært med coaching, de skal selv sætte sig mål – og det har de svært ved.”
Leder, gymnasial uddannelse

Men på det store flertal af landets ungdomsuddannelser er hashmisbrug ikke noget, der snakkes ret meget om. Hashrygning er en ret indadvendt affære, der giver sig udslag i fravær, sløvhed, forsømmelser, faglige problemer, måske økonomiske problemer, måske psykiske problemer, men det er kun sjældent noget, der forstyrrer andre.

”Det virker som medicin: Mange ryger om morgenen for at blive rolige og om aftenen for at kunne sove. Hash giver et fald i den indre uro. Den indre uro kan være abstinenser, altså en ond cirkel. Vi trænger til definitioner af, hvem der har hvilket ansvar – mere klarhed. Vi har fast samarbejde med UU. Men vi får ikke alt at vide om misbrug – vi ville gerne vide noget mere.”

Coach, EUD

”Vi har haft professionelle vagter til festerne de seneste fem år – vi havde en fest, der gik helt galt.”
Studievejleder,
gymnasial uddannelse

Det er en af grundene til, at det kan være så farligt. Rigtig mange af de unge, der bevæger sig rundt i de forskellige uddannelses tilbud i en årrække uden at bide sig fast nogen steder, har et betydeligt hashmisbrug som et underliggende problem.

”Jeg har været virkelig glad for den spytttest, som politiet laver. Den fik mig til at lade være med at køre bil og ryge samtidig, så jeg har stadig kørekort.”
Gymnasial dreng, 19 år

Skolernes praktiske foranstaltninger strækker sig fra vagtværn, videoovervågning og razziaer med hunde til ønsker om frivillighed, tillidsrelationer og åbenhed. Nogle skoler arbejder i begge retninger. Det er meget uvist, hvad der virker bedst. De unge hashrygere er også selv i tvivl. Det hjælper ikke at skælde ud, men total tolerance hjælper heller ikke de unge.

Alligevel er der nogle forholdsregler og forståelsesmønstre, der viser, at man godt ved, at hashrygning finder sted. Nogle eksempler er:

- Det er almindeligt med professionelle vagter og visitation for alkohol, stoffer og våben ved skolefester.
- På mange skoler fortælles anekdoter om fester, ture eller events, der løb helt af sporet på grund af hash.
- Ved fredagscafeer og lignende ser man lidt gennem fingrene med både rygepolitik og med, at der lugter af noget sjovt. Lærerne vil nødigt være lyseslukkere.
- Nogle steder skal elever skrive under på, at de ikke forbruger hash.
- På de fleste skoler er der historier med eksempler på hashpsykoser og andre alvorlige bivirkninger.
- På de fleste skoler har lærerne og andre interviewede kunnet udpege de steder i nærheden af skolen, hvor køb, salg og rygning finder sted.
- Hash opleves af rygerne som lidt sundt og frisk, fordi man søger ud i parker og i solen for at ryge det. Og for nogle associeres det med frisk luft og naturoplevelser.
- Der eksisterer genkommende mytiske historiefortællinger blandt nogle grupper af elever, eksempelvis at man er betydeligt bedre til at skate og snowboarde, når man har røget hash, at man får store muskler af at ryge hash, fordi det bliver nemmere at træne, at hash i modsætning til tobak modvirker lungekræft, eller at man bliver en bedre bilist som hashryger, fordi man reagerer mere følsomt og kører mere forsigtigt.

En meget udbredt myte blandt de yngste rygere er, at de har styr på det, gør alt med måde og har kontrol over det.

”Alle tror, de kan holde op – de tror ikke, man bliver afhængig af hash – alle siger også, de har en rigtig god pusher – får det billigt. Men når jeg regner sammen med dem, bruger de rigtig mange penge på det – det er hårdt for økonomien.”

Coach, EUD

"Jeg har før røget skunk, nu ryger jeg kun pot. I perioder ryger jeg hver dag, men jeg kan sagtens styre det, jeg får en meget fin effekt af pot, i min omgangskreds er der rigtig mange, der ryger pot. Vi deles om det, så der er altid noget."

Produktionsskole, dreng 20 år

Efterfølgende kommer der så typisk en erkendelsesfase, hvor man langsomt indser, at det har man ikke – at der så at sige bag om ryggen på en er opstået en afhængighed.

"Når man ryger bliver man stresset fordi man ikke når noget – udskylder alting. Man glemmer aftaler. Der ryges i hvert frikvarter. Der ligger depoter med filter og papir alle vegne."

Gymnasial dreng, 20 år

"Nogen vil gerne holde op – mere åbenhed ville hjælpe – så kunne man tage fat på det – det seje og forbudte ville forsvinde. Når man holder op, så får man tankemylder og kan ikke sove. Jeg "snyder" min kæreste og tager nogle hiv på altanen, inden vi skal sove – ellers kan jeg ikke sove. Kæresten vil ikke have, jeg ryger."

Gennemført gymnasial uddannelse, dreng 19 år

"Folk med misbrug vil ikke indse det – derfor skal man have autoritær tilgang – presse dem til at forstå det."

Gymnasial dreng, 19 år

De helt unge afprøver hashen, de lidt ældre er mere forskrækkede.

Endnu et meget vigtigt forhold i forbindelse med hashrygning er, at det er hyggeligt og rart. Der er i udgangspunktet et fællesskab og en munter jargon omkring rygningen. Der nulres og ristes, og jointen går rundt.

"Man kommer uden for ungdomsfællesskabet, hvis man ikke lige er på de høje nagler. Jeg mener, det er over halvdelen, der ryger. Ikke alle gider være i hashmiljøet, men det er svært andet. Det er samværet, det gælder, både med hash og alkohol"

Lærer, produktionsskole

På hele Sjælland og Fyn hygger man sig med at tage på Christia-
nia og være ung. Man er særlig tætte venner, når man har røget
sammen, der bliver tale om en identitetsgivende subkultur, som
kan være meget svær at erstatte.

”Jeg røg selv skunk i går. Jeg har prøvet LSA. Det var rigeligt til mig. Jeg vil kun prøve naturlige stoffer. Men ok, efter det LSA, hvor man kaster op, blev vi meget tætte venner, os der tog det sammen – det var vi ikke før. Når man har kastet op, føler man sig ren – verden er smuk, det var en god oplevelse. Venskaberne efter er tætte. Det hele begyndte i 9. klasse. Vi var vi ude og drikke lidt – en ven, der var på et skråplan, kom med joints. Jeg gik selv over og spurgte, om jeg måtte få – ingen tvang mig. Det var en hyggelig og positiv førstegangsoplevelse. Vi lå på en skrænt og kiggede stjerner.”

Produktionsskole dreng, 18 år

25

Det er vigtigt, at lærerne tegner klare profiler i forhold til dette, men hvordan gør man det?

Når en ung først er afhængig, kommer alt til at dreje sig om hash. Man fører alle bag lyset: Lærere, forældre, kæreste, vejledere og sig selv. Man lyver og pynter på situationen bare for at kunne fortsætte med at ryge. Der er hos alle disse unge en snigende erkendelse af, at det måske ikke er så godt, men der er altså også meget, der trækker i den modsatte retning. De hashrygende unge ved godt et eller andet sted, at det bliver meget sværere at gennemføre en uddannelse, når man ryger hash, og det bliver meget sværere at få fodfæste på eller adgang til arbejdsmarkedet. Men man er også mere ligeglad og tror nok, at det skal gå, man er rolig og urealistisk. De unge rygere kan også alle fortælle mytiske historier om unge, der ryger meget hash, men alligevel får gode karakterer, passer deres job, deres træning, eller hvad den pågældende

unge nu synes er vigtigt. Når jeg kalder disse historier for myter, er det, fordi de er næsten enslydende og aldrig drejer sig om nogen, de unge kender personligt, men kun om nogen, de har hørt om.

Noget om hashmisbrugernes baggrund

Skolerne og de unge oplever, at hashrygning langt hen ad vejen er ”en drengeting”. Det anslås, at 70-80 % af rygerne er drenge. Årsagerne til dette kræver særskilt belysning og yderligere dokumentation. Og der skal naturligvis også fokus på de piger, der ryger. Noget tyder på, at nogle udsatte piger i højere grad end drengene også bruger andre stoffer. Men herudover synes hashrygerne at komme fra alle mulige forskellige baggrundsforhold. Her er nogle få typiske cases, der er konstrueret ud fra undersøgelsen.

Den ubekymrede og urealistiske

Niklas er 21 år og kommer fra et arbejdermiljø. Hans mor er enlig forsørger, han har mange papsøskende, og hans mor trækker på smilebåndet af, at han ryger hash. Niklas har røget siden 9. klasse og er glad for at ryge. Han har gået 2½ år i gymnasiet uden at fuldføre, og der, hvor han går nu, ryger han hver dag flere gange om dagen. Han oplever ikke selv, at han har et misbrug. Han siger, at han kender konsekvenserne, og at de er milde og ikke noget, der skræmmer ham. Og så alligevel kan han godt efterlyse nogle mere autoritære rammer, ville gerne ville have haft et forbud. Han skelner mellem dem, der kan tåle at ryge, og dem, hvor rygningen giver problemer som psykoser og paranoia. Niklas har kreative interesser, vil gerne mixe lyd og har mange gode ideer. Han fortæller, at han egentlig godt ved, at de ideer, han får, når han har røget, måske ikke er så gode endda – tankerne bliver inde i hovedet. Han mener ikke, at hash er så farligt, man kan måske ikke passe et job, men derfor kan man jo godt have et godt liv. Han har urealistiske drømme – han vil fx gerne passe en café, mens han bygger sig et lydstudie (det er forestillingen om arbejdet som en fritidsinteresse, der er ret udbredt blandt nogle unge

i dag.). Nu er han ved at flytte hjemmefra ind i en lejlighed med nogle andre, der ryger, heriblandt hans kæreste. Tiden går for ham, han kommer ingen vegne, og efter sommerferien skal han igen til at begynde på et nyt uddannelsesforløb af samme slags som det, han har været i gang med før.

Den bekymrede og urealistiske

Eskil er 20 år og blev student for et år siden. Han røg gennem hele gymnasieforløbet og siger, at han er helt klarsynet omkring virkningerne. Han husker dårligere og har sværere ved at lære. Han skal starte på universitetet nu og er pivskræmt ved tanken. Han har lige erkendt, at han faktisk er afhængig, men han snyder kæresten, som ikke vil have, at han ryger, ved at ryge i smug på altanen, ellers kan han ikke sove. Han er meget ked af sin afhængighed og optaget af, at hans yngre bror ikke skal komme i samme situation. Hans højtuddannede far ved godt, at han ryger – det var sammen med faren, han røg sin første joint som 14-årig. Hans far ryger en sjælden gang, og det beundrer Eskil, at han kan. Selv er han jo et helt andet sted. Han vil gerne have hjælp, men vil ikke ind i noget system og slet ikke ind i noget med psykiatri. Han er meget ambivalent, fordi han på den ene side er bange for sin egen afhængighed, men på den anden side ikke er klar til at se sig selv som en, der ikke kan klare sig uden hjælp fra andre.

Den glade hippie

Carlo er 20 år og tumler rundt i uddannelsessystemet uden at tage noget alvorligt. Han synes, at det er helt uproblematisk, og at han har god tid. Han har fået meget vejledning, og mange har snakket med ham i de forløb, han har været igennem. Carlo ryger rigtig meget, i hvert fald tre gange om dagen, men kun det grønne, som gør fjollet og sulten (han har dog også prøvet alt muligt andet). Han er en glad dreng og vil fortsætte med at ryge. Han har en far, som han ikke har boet sammen med, siden han var otte år, men som er hans store forbillede. Faren er kunstner,

”Jeg røg min første joint som 14-årig sammen med min far. Min far ryger ikke ret meget, men han kunne mærke, at jeg var meget fascineret af hash, og så sagde han, at den første joint, den ryger du med mig. Det var skide hyggeligt.”
Gymnasial dreng, 19 år

han lever af sin kunst og ryger hash med jævne mellemrum, og han har et rigtig godt liv med kone og dejlige børn. Sådan vil Carlo også være.

Den tidligt udsatte

Kenny på 22 år er opvokset i et meget udsat miljø. Han har været med sin misbrugende far rundt og sælge stoffer til andre misbrugere, og han har set, hvad det har gjort ved hans far, og hvor svært det har været for hans mor, der også har haft et misbrug, men knap så stort. Da Kenny var barn, var han overbevist om, at han aldrig ville ryge hash. Men som 22-årig har han nu røget i mange år. Han er meget motiveret for at holde op, fordi han synes, at rygningen ødelægger hans liv og hans forhold til kæresten, der også ryger. Han kæmper en kamp for ikke at ryge i løbet af skoledagen og betragter det som en stor ting, hvis han først tænder jointen, når skoledagen slutter kl. 14.30.

Casene kan først og fremmest illustrere, hvor forskellig baggrunden og situationen kan være for de hashmisbrugende unge. Alligevel kan der udskilles to meget forskellige hovedtyper med meget forskellige baggrundsforhold.

For det første er der de unge hashmisbrugere, som kommer fra middelklassemiljøer med forældre, der har en form for ”hippie-identitet”, som blandt andet indebærer en holdning i retning af, at hashrygning er hyggeligt, uskadeligt og styrker kreativiteten. Forældrene ryger stadig og er i stand til at gøre det på en afslappet og kontrolleret måde, så der ikke er tale om et misbrug. Disse unge er blevet introduceret til hashen i hjemmet på linje med introduktionen til den gode rødvin,

Men de kan ikke klare den svære balance, og det føler de sig typisk skamfulde over. De er nødt til at ryge for at kunne komme igennem dagene og for at kunne sove om natten, og de har i udgangspunktet ingen anelse om, at de blandt andet måske magter det dårligere, fordi den hash, der findes på markedet er betydeligt stærkere end den, deres forældre er vokset op med.

For det andet er der de unge hashmisbrugere med de meget socialt udsatte forældre, der selv er hashmisbrugere, og hvor børnene reproducerer deres adfærdsmønstre. Her ryger bedsteforældre, forældre og børn sammen, og de køber også hashen sammen og sælger måske endda også hash. Disse unge kan ofte være meget klarsynede, både omkring de tidligt ældede, misbrugende forældre og om deres egen risiko for at havne i samme situation, men det er ikke nemt for dem, og de har meget svært ved at frigøre sig.

Hvad kan skolerne gøre?

Som allerede omtalt er skolerne i en meget svær situation på dette område, både fordi hash er forbudt, og fordi de unge sjældent har erkendt deres misbrug og alvorligt ønsker at komme ud af det, i hvert fald ikke, hvis hjælpen har karakter af behandling. Hertil kommer, at mange på skolerne føler det som en del af deres opgave at hjælpe disse unge igennem uddannelsen på en acceptabel måde og derfor vil gøre meget for at holde på dem. Desuden er det altså noget, som det både kan være vanskeligt at have med at gøre i praksis, og som kan skade skolens omdømme, hvis det bliver kendt, at der er disse problemer.

”Mit problem er ikke hash..... det er, at jeg har haft det hårdt og ikke kan tage mig sammen. Min far lærte jeg først at kende, da jeg var 14 år – han var misbruger, så var jeg med ham rundt og sælge i varme-stuerne.”

EUD-dreng, 22 år

29

”Vi mangler viden til at tage fat. Vores organisering forhindrer det også – det er helt åndssvagt – ingen har et overordnet ansvar – ingen fælles politik. Vi har haft forskellige projekter mod misbrug gennem årene – de slutter altid på et tidspunkt, det er meget forkert og nedslående, det skal ikke være projekter – det skal være der hele tiden. Vi mangler også et centralt vejledningscenter – der er ikke nogen samlet instans. Organisationen er vertikalt opsplittet, afdelingerne kører selvstændigt økonomisk. Der mangler koordinering, det er alt for dyrt og åndssvagt som det er nu.”

Vejleder, EUD

”Vi kan ikke se på elever, at de ryger, vi kan spotte det på adfærden. Vi tror måske bare, at de er sløve, trætte eller retarderede, og så er det hash. De skal være langt ude i et misbrug, før vi kan spotte det. Vi havde nogle, der ikke kom med på skitur på grund af misbrug. De kom ikke over grænsen, fordi der kom nogle hashhunde i tolden. Der var også en kanotur, hvor vi først opdagede midt på turen, at de var bænkeskæve hele tiden – de havde 500 g hash med. Vi opdagede det først, da de faldt ned af rorpinden. Dem, vi som skole taber mest på gulvet, er hashmisbrugerne, vi kan intet gøre, hvis de ikke er med på det.”

Lærer, produktionsskole

”Jeg har gået på x grundforløb, men jeg røg for meget hash. Jeg startede med at ryge på efterskolen. Det var forbudt, men man skulle bare gemme det på sig eller i nogle skabe. Vi gik ud i en container og røg. Jeg tror egentlig, lærerne vidste det. Så var jeg på en anden efterskole. Der røg vi meget, der blev ikke gjort noget ved det.”

EUD-dreng, 18 år

Praktisk er der også det problem, at skolerne ikke nødvendigvis får besked om, at en ny ung elev er hashmisbruger, når vedkommende kommer fra et andet sted eller fra Ungdommens Uddannelsesvejledning. For der er en svær problemstilling mellem retten til at få en frisk start og rimeligheden i at give den nye skole retvisende forhåndsinformationer. For elever under 18 år er der en særlig problemstilling, fordi skolerne er pligtige til at give forældrene besked og inddrage dem i eventuelle foranstaltninger. Men mange forældre er tilbøjelige til at være meget tolerante, tager det ikke så tungt og synes, at skolen overreagerer. Hvis de unge er fyldt 18 år, er det i udgangspunktet ikke nødvendigt, at forældrene inddrages.

Generelt hersker der stor tvivl om, hvordan man kan og bør oplyse og informere om hashrygning og -misbrug.

Der er et bredt spektrum af holdninger lige fra, at oplysning virker som reklame, og at skræmmekampagner i hvert fald ikke virker, til et ønske om meget mere saglig og relevant information til de unge i en tidlig alder.

”Nu indkalder vi til møder ved mistanke om hashbrug – det er en politikændring. Eleven kan godt nægte hashmisbruget, men ikke at komme til samtalen. Vores elevsammenslutning har taget meget positivt imod det – eleverne er kede af de hold, hvor der ryges meget. Det er vigtigt, at arbejdet med hash bliver implementeret i hverdagen – der må udviklingen hen. Jeg får af og til henvendelser fra lærere og uddannelsesledere – hvad gør jeg helt kontant, når eleven er skæv.”
Vejleder, EUD

”Det er svært at komme ud af misbrug, fordi man er i et miljø og en kultur. Jeg er bange for at give det opmærksomhed, vil ikke dyrke jargonen og det indforståede – det må ikke blive en hyggeklub, med et fællesskab.”
Lærer,
produktionskole

”Jeg har taget kontakt til SSP, og lederen af forebyggelsesafdelingen vil meget gerne samarbejde. Skolen vil gerne lave en skemaundersøgelse, måske kommer det senere. Vi har haft møde med politiet, og vores leder har italesat problemet to gange på samlinger. Jeg oplever, at nu kommer eleverne med problemer frem, fordi de ved, at de ikke bliver smidt ud. Politiet vil ikke lave razzia, fordi der er for meget hittehash – det er umuligt at sige, hvis det er. Der placeres hash, som man kan tage af. Til introfesten i år var der meget hash – også til forfesterne. Nu er der unge, der snakker med mig om det. Jeg kan henvise til misbrugscentret, men der er mange ambivalenser.”
Lærer, gymnasial uddannelse

På den ene side findes der en udbredt misforståelse om, at de unge ved det hele, og man i øvrigt kan finde alt på nettet, så mere oplysning er ikke relevant. Men det passer jo ikke. Bare denne forholdsvis beskedne pilotundersøgelse har afdækket vanvittige misforståelser. På den anden side giver mange udtryk for et behov for oplysning, kommunikation, handleplaner og procedurer. Hvem har ansvaret for hvad, og hvad skal man i det hele taget stille op? Det er bestemt ikke særlig enkelt at overskue, hvordan man kommer ind til de unge med de relevante oplysninger, og der er jo også delte meninger i den samfundsmæssige debat. En henvisning til misbrugsbehandling, som i mange tilfælde synes at være den korrekte foranstaltning, opleves sjældent som en relevant mulighed – det ville føles om at medvirke til at optrappe problemet og at være usolidarisk i forholdet til den unge. Men hvad så?

De fleste af de unge hashrygere er selv optaget af debatten om legalisering af hash og synes umiddelbart, at hash selvfølgelig skal legaliseres. Men alligevel kommer de ofte i tvivl ved nærmere eftertanke, for de har typisk en ambivalent holdning til deres egen rygning og kan også være bekymrede for, om fx deres lillebror kan gå hen og blive lige så afhængig, som de selv er, og så kan de pludselig svinge sig op til at mene, at hash burde være totalt forbudt og helst skulle forsvinde fra jordens overflade.

Der eksisterer også blandt næsten alle de unge hashbrugere en slags selvmedicineringstese, som går ud på, at hashrygning kan modvirke alverdens psykiske og fysiske ubalancer og sygdomme lige fra ADHD og depressioner til sklerose og kræft. Men også her kan der spores store underliggende ambivalenser. Alle kan fortælle om, hvor glade og rolige de blev, da de begyndte at ryge hash, men efter nogle år kan de godt mærke, at der også er kommet en afhængighed, som forskrækker dem samtidig med, at de forsværer rygningen. Det er hashen, der har gjort, at de kan komme igennem en dag i gymnasiet, men det er måske også hashen, der har

medvirket til, at de har været et ekstra år om at gennemføre, og at resultatet måske er elendigt, og man heller ikke kan huske så meget af det, man skulle have lært.

De hashrygere, der har oplevet at blive henvist til et misbrugscen-ter eller til psykiatrisk hjælp, er blevet alvorligt forskrækkede, og de fleste har afvist det – det er jo alt for vidtgående og taberagtigt, det er kun noget for narkomaner eller folk med store psykiske problemer og ikke for sådan nogle almindelige unge, som de selv oplever, at de er. Men disse afvisninger indebærer samtidig, at en tidlig indsats er svær at komme igennem med.

Nogle vigtige dilemmaer

Det er ikke meningen med denne korte rapport at komme med konkrete løsningsforslag – dertil er problemerne alt for kompli-cerede, uafklarede og forskellige for de enkelte hashmisbrugere. Men jeg vil her slutte af med at opridse en række centrale dilem-maer på området:

Fungerer almen oplysning om hashproblemer, -risici og -afhæn-gighed i praksis som en indirekte form for reklame? Bliver hash på denne måde gjort til noget spændende, som de unge synes, de i hvert fald må have prøvet? Kan mere opmærksomhed og åbenhed omkring rygningen – på linje med holdningen til brug og misbrug af alkohol – være hensigtsmæssigt, eller vil det gøre mere skade end gavn (jf. Orbe 2010)?

Skal skolerne og lærerne i det hele taget involvere sig i hashproble-matikken, eller er det de unges og deres forældres eget problem? Og hvis man skal involvere sig, skal man så satse på tillid eller kontrol, eller kan man satse på begge dele samtidigt? I Danmark synes tillidsholdningen at være dominerende, men samtidig er

”Hash er meget populært, men i det skjulte, for det er for tabere, og man ser ned på dem, der ryger hash. Det er suspekt. Det er for dårligt, og skolerne skulle være mere åbne om det. Jeg ville gerne have kunnet snakke med nogen om, hvorfor jeg ikke afleverede.”
Gymnasial dreng, 20 år

33

”Jeg har gået tre gange på HF, men er holdt hver gang. Jeg har roget hash i to år, men før det spillede jeg computerspil, jeg spillede hele tiden, wow. Hash er ikke mit problem, men spillet. Jeg har også gået på et grund-forløb om digitale medier, men der spillede jeg hele tiden og måtte holde op igen. Mit problem er: Jeg mangler motivation. Jeg er meget bange for kontanthjælp, som er så ufleksibelt og fuld af krav – og bunden af alt, man skal aktiveres. Unge er pressede af systemet – der er et utroligt pres. Uddannelse er livsgrundlaget. Det er urimeligt, at SU og uddannelse hører sammen.”

EUD-dreng, 20 år

hash forbudt, selv om alle ved, at der er et omfattende både brug og misbrug af hash.

Der er generelt i dag – hos forældre, i uddannelsessystemet og i samfundet generelt – en uklar og dobbelttydig holdning til hash, en manglende vilje til at erkende hashmisbrugets omfang og rækkevidden af dets virkninger. Der mangler i meget høj grad forskning på området, og det er meget svært at nå frem til præcise forskningsresultater, ikke mindst fordi hashbesiddelse er ulovligt, og brugerne derfor er tilbageholdende med oplysninger samtidig med, at der ofte indgår selvbedrag i retning af, at man ikke helt erkender sin egen situation.

Men hvis det er rigtigt, hvad lærere og ledere på ungdomsuddannelserne synes at være ret enige om, at hashmisbrug er en medvirkende og ofte udslagsgivende årsag til omkring halvdelen af det frafald på ungdomsuddannelserne, som vi har kæmpet med i tre årtier, og som er større i Danmark end i andre sammenlignelige lande, så betyder det, at et sted mellem 5 og 10 % af danske unge er hashmisbrugere, og det synes også at være den størrelsesorden, som den meget begrænsede forskning på området antyder.

Dette indebærer, at der i forbindelse med alle de utallige reformer og foranstaltninger, hvormed man med ret ringe held har forsøgt at reducere frafaldet på ungdomsuddannelserne, indgår en meget gennemslagskraftig faktor, som man ikke forholder sig til – og at dette meget vel kan være en hovedårsag til de skuffende resultater.

Det må medtænkes, at mange unge ryger hash, fordi de ikke ser nogen grund til at lade være, og de forventer, at der kommer noget positivt ud af det. Cannabis har en særstatus, det beskrives positivt, som et muligt tilvalg, helt i modsætning til de hårde stoffer. Denne glorificering må medtænkes i det oplysende og forebyggende arbejde. Misbrugseksperter som Henrik Rindom (2010)

og Søren Holm (2012) argumenterer på hver deres måde for forebyggelsesinitiativer, der sikrer en kontinuerlig tilstedeværelse af voksne, som forsøger at komme i dialog med de unge med hensyn til deres opfattelse af cannabis. Der er behov for en opkvalificering af de voksne, der allerede er en del af de unges hverdag. De skal kunne indgå på en måde, der ikke skaber modstand, og være med til at skabe et troværdigt alternativ til glorificeringen, også på nettet. Der mangler en national forebyggelsesstrategi på området hash i uddannelsessystemet. Hvor er ”den fornuftige voksne” på nettet? Vi overlader ansvaret til de unge selv – hash er fedt og sjovt, men selvfølgelig skal du kunne styre det. Sådan er indholdet i det uformulerede budskab.

35

Resultater fra opfølgende interviews:

Cirka trekvart år efter det første besøg og et halvt år efter et midtvejsseminar foretog jeg telefoninterviews med alle de besøgte skoler. Overordnet set har mit første besøg ikke overraskende medvirket til, at der de fleste steder er kommet mere fokus på hashrygende unge, og det er meget inspirerende at iagttage den vifte af initiativer, der finder sted: Alle vegne er der tale om nogle processer, der er startet op, men ikke har kørt særligt længe. Der sker det, som lokalt er muligt sammen med dem, man kender eller kan finde frem til. Nogle steder etableres der samarbejde med SSP, andre steder med misbrugscentre. Man får de foredragsholdere ud, det nu er muligt at få. Nogle sender medarbejdere på etårig efteruddannelse. Nogle kontakter praktiksteder, hvis nødvendigt tilkaldes vagtværn. Samarbejde med elevsammenslutninger er godt, men skal implementeres i hverdagen.

Der er ingen standarder eller procedurer, hvilket har både fordele og ulemper. Aktiviteterne bliver på denne måde lokalt sensitive, men også båret af enkelte ildsjæle og initiativtagere. De ligger som enkeltprojekter, der skal sættes i gang igen og igen.

Becker, H.S. (1953). Becoming a Marihuana User. *American Journal of Sociology*, 59 (3): 235-245.

EMCDDA (2013). *European Drug Report 2013*. Lissabon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.

Holm, S. (2012). *Cannabiskulturens legitimerende funktion*. Aarhus: Aarhus Universitet, Center for Rusmiddelforskning, masteropgave.

Illeris, K., N. Katznelson, J.C. Nielsen, B. Simonsen og N.U. Sørensen. *Ungdomsliv – mellem individualisering og standardisering*. København: Samfundslitteratur.

Järvinen, M. og J. Demant (2009). The normalization of cannabis use among young people: Symbolic boundary work in focus groups. *Health, Risk & Society*, 13 (2): 165-182.

Orbe, D. (2010). *Fra labyrinten – del I. Om unge i behandling i U-turn, Københavns Kommunes tilbud til unge, der har problemer med stoffer*. København: U-turn

Parker, H., J. Aldridge og F. Maesham (1998). *Illegal Leisure: The normalization of adolescent recreational drug use*. London: Routledge.

Parker, H., L. Williams og J. Aldridge (2002). The Normalization of 'Sensible' Recreational Drug Use: Further evidence from the North West England Longitudinal Study. *Sociology*, 36 (4): 941-964.

Pedersen, Willy (2009). Cannabis Use: Subcultural Opposition or Social Marginality? A Population-Based Longitudinal Study. *Acta Sociologica*, 52: 135-148.

Rindom, Henrik (2010). "Intet ungdomsliv uden rusmidler". I J.C. Nielsen og N.U. Sørensen (red.). *Den svære ungdom*. København: Center for Ungdomsforskning.

Sundhedsstyrelsen. *Narkotikasituationen i Danmark 2012*. København: Sundhedsstyrelsen.

Sundhedsstyrelsen & Kræftens Bekæmpelse (2009). *Unge Livsstil og Dagligdag 2008*. København: Sundhedsstyrelsens Publikationer, MULD rapport nr. 7.

www.misbrugsportalen.dk